

Figure accompanist-accordionist (accordion) represents a number of factors of his creative ego professionalism, formation of performance skills through self-realization in solo and collective music-making, the ability to scientific understanding their own actions, composer activity, pedagogical aspect of communication, education and training, creativity and personalization to stereotypes of creative activity, fanaticism and commitment to others. Therefore appointed phenomenon is a prime example for professionalism and illustrate creative actions in the context of cultural and artistic practice Ukraine XXI century.

Expressed the need to recognize accompanist-accordionist (accordion) separate area of musical training in higher educational institutions of art as it is applied in practice training accompanist, pianist and proposed to organize a creative individual nomination in the organization performing competitions of various levels.

The article reveals personality Bayan-accompanists (accompanists) B. and R. pies, Alexander Ponomarev, A. Khrustevych, P. Andriyчук, V. Yakymchuk, V. Bondarenko, P. Rachinsky, V. Chumak, R. Stahniva, B. Mycak V. Shafety that evolved from executors, soloists to this domain of activity. Analyzes the leading teams of Ukraine, in which the role accordionist-concertmaster occupies a key place and becomes a priority for further follow.

Key words: accordion player, accordion player, concertmaster, accompanist, ensemble, soloist, artistic groups, solo and ensemble performance, leading artists of Ukraine, scientific and methodological support, the cultural phenomenon of modern Ukraine, higher education institution performing school.

Аннотація

Паньків М.В. Фигура баяниста-концертмейстера (аккомпаниатора) в культурному просторі ХХІ століття

Раскрываются личности баянистов-концертмейстеров (аккомпаниаторов) Б. и Р. Пирогов, А. Пономарева, А. Хрустевича, П. Андрийчука, В. Якимчука, В. Бондаренко, П. Рачинского, В. Чумака, Р. Стахнива, В. Мыцака, В. Шафета которые эволюционировали из исполнитель-солистов через разнообразие творческого музицирования к указанной сферы деятельности. Анализируются ведущие коллективы Украины, в которых роль баяниста-концертмейстера занимает ключевое место и становится приоритетом для подражания.

Ключевые слова: баянист, аккордеонист, концертмейстер, аккомпаниатор, ансамбль, солист, коллективы.

Надійшла до редакції 7.11.2014 р.

УДК 76.038.532(477)«19»

Л.В. Крайлюк

НІЛ ХАСЕВИЧ І УКРАЇНСЬКА КНИЖКОВА ГРАФІКА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Українська книжкова графіка I пол. ХХ ст. залишається предметом зацікавлення мистецтвознавців. Серед останніх досліджень слід виділити праці «Українська книжкова обкладинка першої третини ХХ століття» (2005 р.) та «Graphien графіки. Нариси з історії української графіки ХХ ст.» (2007 р.) О. Лагутенко, «Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914-1945» (2008 р.) М. Мудрак та ін.

Апогей розквіту графіки, книжково-журнальної обкладинки в Україні припадає на 20-ті роки. Активна постава щодо життя тогочасних художників втілюється на обкладинках книги динамічними ритмами, кольоровим звучанням. Бурхливі зміни стилів знайшли своє відображення в книжковій графіці П. Ковжуна, Р. Лісовського, А. Петрицького, А. Страхова, С. Гординського, М. Бутовича [9; 12]. Одним з художників, причетних до розвитку цієї прикладної галузі мистецтва, є Ніл Хасевич (1905-1952 рр.), відомий своєю співпрацею з українським визвольним рухом 1940 – початку 1950-х років.

Провідною тенденцією розвитку книжкової ілюстрації стає поширення у 20-х рр. ілюстрацій, виконаних у техніці ксилографії. Дереворит активно впроваджували в оформлення книги послідовники М. Бойчука, вихованці майстерні С. Налепинської-Бойчук у Київському художньому інституті та майстерні І. Падалки в Харківському художньому інституті. В. Сковчиляс, професор Варшавської академії мистецтв, у якого навчався Н. Хасевич, також працював у цій техніці над книжковими ілюстраціями.

Художник «значну частину своєї творчої енергії присвятив мистецтву книжки, що має таке особливе значіння під оглядом загальнокультурним», – відзначав ще 1939 р. Т. Лешнер [10; 4]. Його творчість у царині книжкової графіки є засобом збереження в мистецтві української присутності, підкреслює М. Мудрак [12; 14]. Більш розлого поліграфічний дизайн волинського графіка розглядає Д. Даревич, відзначаючи пошуки синтезу між модерними та традиційними напрямками [8; 15]. Утім, кількість віднайдених артефактів не дає змоги реконструювати книжкову графіку Н. Хасевича. Але, на щастя, ситуація змінюється: завдяки зусиллям дослідників в науковий обіг поступово вводяться нові знахідки.

Хронологічно перший з відомих творів художника – обкладинка до «Календарика для всіх», датована 1927 р. Її виконання засвідчує високий професійний рівень митця напередодні його вступу до Варшавської академії мистецтв. Проявом книжної графіки став титульний лист каталогу ювілейної виставки «Мистецький гурток «Спокій» – 5 літ праці», що вийшов друком 1932 р. Майстерність ідеально віднайденого ритму смуг і рукописних шрифтових елементів композиції створює неповторний образ видання. Подібний варіант рукописних шрифтів Н. Хасевич застосував і для виконання грамот «Почесного члена гуртка «Спокій» на ім'я проф. Д. Антоновича та митрополита А. Шептицького. Фактично з початку 1930-х рр. художник виробив власний індивідуальний почерк, який дозволяє безпомилково упізнавати його шрифтові твори.

«Буквар», що вийшов друком у Львові 1933 р., оформлений митцем у співавторстві з О. Карпенком. Ймовірно, що ця співпраця зумовлена викладанням останнього у Рівненській приватній українській гімназії [6; 140]. Серед його графічних праць, що слугують декоративним оформленням «Букваря», виділимо силуетні рисунки. Цей різновид прикладної графіки містить яскраво виражене ігрове начало, сприяє розвитку уяви, тому застосовується для оформлення дитячих книг. Надзвичайно вдалою ілюстрацією «Букваря» є сюжетна сценка з чотирма хлоп'ячими фігурками. Художникові вдалося передати мовою силуету жваву суперечку і, навіть, характери персонажів [1; 24]. До речі, крім Г. Нарбута, в українській графіці складну техніку силуету використовував лише П. Ковжун для оформлення титульної сторінки журналу «Світ дитини» [13; 167].

Наступні збережені зразки книжкової графіки Н. Хасевича – обкладинка та ілюстрація часопису «Ватра», обкладинка книги «ВУО маршалові Й. Пілсудському», виконані 1935 р. на високому мистецькому рівні. Перша цікава композиційним вирішенням з діагонально розміщеними елементами конструктивізму [2]; видання Волинського українського об'єднання поєднує виразну композицію з авторським вирішенням шрифтової частини [4].

Видання мистецького гуртка «Спокій» «Дереворити» датується 1936 р. Його обкладинка, форзац та ілюстративне наповнення стали ще одним свідченням високого професійного рівня, адже в її оформленні художник застосував поєднання стилізованого зображення атрибутів дереворитного мистецтва з домінуючою шрифтовою складовою композиції.

Ім'я С. Кушніренка (1913–1984 рр.), званого поета у 1930 – початку 1940-х рр. у Західній Україні та серед українських емігрантів Польщі, тривалий час було мало відоме в країні. До останнього часу навіть найближчі його родичі – дружина, донька й онуки не знали про те, що він, навчаючись на філологічному факультеті Варшавського університету, писав вірші, друкуючи їх у львівському «Віснику» та інших українських періодичних виданнях Львова, Кракова, є автором поетичної збірки «Пружінь».

Ситуація змінилася 2013 р. після виходу у світ книги «Загублений талант. Сергій Кушніренко : біографічний нарис, твори, документи». Автор-укладач Н. Миронець оприлюднила серед інших матеріалів обкладинку поетичної збірки «Пружінь», що вийшла друком у Львові 1938 р. У вишуканій шрифтовій композиції відчувається мистецький почерк Н. Хасевича. Авторство обкладинки підтверджують численні факти біографії обох митців – такі, як навчання С. Кушніренка у Рівненській приватній українській гімназії з вересня 1933 р. по червень 1935 р. Прямих фактів знайомства поета з художником не виявлено, але на користь гіпотетичних стосунків свідчать кілька фактів. По-перше, підбірка десяти поезій під назвою «Серпантиними життя» С. Кушніренка була надрукована в учнівському часопису «Ватра» (січень 1935 р.), титульну сторінку якого, як зазначалося, оформив Н. Хасевич. По-друге, після закінчення гімназії у цьому ж році С. Кушніренко вступив на навчання до філологічного факультету Варшавського університету і став членом української студентської громади, пов'язаної з мистецьким гуртком «Спокій».

До створення обкладинки поезій С. Кушніренка художник приступив, маючи досвід та визнання, здобуте перемогою на Міжнародному трієнале деревориту у Варшаві. Безперечно, що образ майбутньої обкладинки створювався під особистим враженням художника від ритмів, настроїв та ідей віршів, що увійшли до збірки. Як зазначає Н. Миронець, детальний аналіз його поетичної

творчості попереду [7; 34], а побіжний огляд поезій, що увійшли до збірки, дає уявлення про модерний світогляд молодого автора.

У цих творах знайшли відображення настрої того покоління молодих українських патріотів, які в 1920-1930-х рр., опинившись із різних причин за межами Батьківщини, гостро переживали поразку українських визвольних змагань.

О. Теліга вважала: «Читаючи таку поезію відчуваємо, що дійсно в неї увійшла, наперекір невольницьким думкам, нова сила, «налита сонцем, молода, рішуча» з культом завзятців, із змаганням». Д. Донцов відносив С. Кушніренка до талановитих авторів «Вісника» [7; 11]. Є. Маланок у рецензії на збірку «Пружінь» наголошував, що в ній є «гострий і голодний на барви рух – молодий зір. Б'ється в нерівних її віршах нерівний, майже гарячковий, але й *гарячий* живчик справжнього життя. Є й щасливі знахідки, не вишукані олівцем, але підказані жагучою ліричною хвилиною, пульсацією ритму». Як найбільш вдалу спробу в напрямі епіки і навіть певної фабулярності Є. Маланок відзначає вірш «П'ять набойв», а вірш «Молодій матері», на його думку, це «Вдалий екскурс з імпресіонізму в стислість, суворість і простоту» [7; 11].

Таким чином, поетична збірка С. Кушніренка поєднала розмаїті теми та настрої – легкість імпресіоністичної констатації природи, металеві ритми індустріальної доби, трагічні та спрагли життя батальні зарисовки з виразними атрибутами сучасності. В нестримній круговерті цих образів багато контрастів – можливо тому композиція титульної сторінки побудована на протиставленні масивних горизонтальних смуг, що слугують «фундаментом» для літер, вишуканим пружним графемам виразно індивідуального Хасевичевого курсиву. Аналогічні форми курсиву бачимо на титульній сторінці Волинського календаря «Рільник» 1939 р. [3], виконаної Н. Хасевичем 1938 р., тобто хронологічно близько до часу виконання обкладинки збірника. Поєднання горизонтальних та вертикальних смуг художник неодноразово використовував для вирішення титульних сторінок – так ритм п'яти масивних ліній, нанизаних на міцну вертикаль, слугує формотворчим каркасом композиції каталогу виставки «Мистецький гурток «Спокій» – 5 літ праці».

Чудове оформлення книги «ВУО маршалові Й. Пілсудському», де у мистецькому вирішенні автор використовує контраст різних за величиною смуг, вишуканого виразно українського уставу та геометричного орнаменту, що нагадує зразки народного ткацтва. У даному випадку Н. Хасевич обмежився, як і в обкладинці збірника «Пружінь», чорним кольором для підсилення виразності твору. У титульній сторінці та форзаці «Дереворитів», виданих мистецьким угрупованням «Спокій», горизонтальні та вертикальні смуги також поєднують стилізований устав шрифтової частини із зображеннями атрибутів дереворитної магії – різця та дошки. Чорно-білий контраст тут розбавлений активним червоним кольором. У логотипі волинського часопису «Шлях» (1937 р.) Н. Хасевич використав масивну чорну горизонтальну смугу з розміщеним на ній білим шрифтовим наповненням, на якій «тримається» шрифтова частина логотипу [15]. Горизонтальні смуги організують також композиційний ритм в оформленні поетичної збірки «Пружінь», немов заземлюючи енергійні графеми літер верхньої частини композиції та нестримну експресію курсивної частини шрифту, що займає всю центральну та нижню частини площі обкладинки. Тож результатом співпраці митця з С. Кушніренком стало особливе за образним втіленням видання, що уособлює модерну українську книжкову графіку.

1941 р. Н. Хасевич здійснив два варіанти проекту обкладинки роману У. Самчука «Марія», жоден з яких через нез'ясовані обставини не використаний видавництвом «Волині» – книга вийшла друком у м'якій палітурці з типографським набором обкладинки. В обох композиціях автор пропонує домінування ілюстративної частини над шрифтовою. Варто зазначити, що він в обох проектах застосував шрифт майже ідентичний курсиву з титульної сторінки збірника «Пружінь».

1949 р. Н. Хасевич виконав у техніці двоколірного деревориту найвідомішу зі своїх обкладинок – до альманаху «Волинь в боротьбі». У композиції твору домінує фігура повстанця з кулеметом на тлі пейзажного мотиву. Ритм шрифтової частини обкладинки, що використовує стилізацію уставу, повторюється в ритмі фігур воїнів на дальньому плані та стовбурів дерев [5].

Хронологічно останнє оформлення книжкової обкладинки митця – видання «Хто такі бандерівці та за що вони борються» авторства П. Полтави 1950 р., в якому чергування геометризованого курсиву з інтерпретованим уставом об'єднані складним ритмом горизонтальних чорних та білих смуг [14].

Книжкове оформлення посідає вагомe місце у прикладній графіці художника. На сьогодні відомі 12 друкованих видань, повністю чи частково (як «Буквар») оформлені художником. Це в більшості випадків мистецьке опрацювання титульних сторінок книжок, що видавалися з залученням обмежених коштів, мінімальною кількістю ілюстративного матеріалу або і без нього. Незважаючи на

це, естетика художнього оформлення книг не поступається аналогічним творам прикладної графіки Р. Лісовського, М. Бутовича, О. Кульчицької, П. Ковжуна. Творчість для волинського художника, як і для більшості його сучасників, через низку обставин була не лише самовираженням, як усвідомленим плеканням української образності та ментальності. В роки міжвоєнного 20-ліття саме модерна книжкова графіка стала одним із найвпливовіших культурних чинників протидії асиміляції по обидва боки кордону. Це добре розуміла радянська каральна машина, знищуючи фізично не лише надруковані твори, а й самих графіків-бойчуків С. Налепинську-Бойчук, В. Седяра та ін.

II Світова війна не сприяла книговидавництву і стала причиною масової еміграції графіків із західних теренів України. Оформлення митцем видань «Волинь в боротьбі» та «Хто такі бандерівці та за що вони борються» було здійснено в підпільних умовах, але ці видання не поступаються мистецьким рівнем довоєнним творам художника.

У книжковій графіці, як і інших царинах, митець поєднав традиційні риси, запозичені з арсеналу українського народного мистецтва, з модерними тенденціями. Композиції обкладинок та ілюстрацій архітектонічні, різноманітні за побудовою, майстерно поєднані шрифтова частина і зображення. Книжкова графіка Н. Хасевича має високий мистецький рівень та індивідуальний почерк, збагачуючи наше уявлення про українську книжкову графіку 20-30-х років минулого століття.

Список використаної літератури

1. *Буквар. Перша книжечка для вселюдських шкіл* [Ілюстрації]. – Л. : Накладом держ. вид. шкільних книжок, 1933.
2. *Ватра (вид. «Молодої громади», найвищого учнівського органу української гімназії в Рівному)* [Ілюстрації]. – Рівне, 1935 // Закр. фонд наук.-довідк. бібл. ДАРО. – Інв. № 390.
3. *Волинський календар «Рільник» на 1939 р.* (наклад. воєвод. т-ва організацій і гуртків рільничих у Луцьку) [Ілюстрація]. – Луцьк, 1938 // Закр. фонд наук.-довідк. бібл. – ДАРО. – Інв. № 413.
4. *ВУО – маршалові Й. Пілсудському* [Ілюстрація]. – Луцьк : Волин. українське об'єднання, 1936. – 143 с. // Закр. фонд наук.-довідк. бібл. – ДАРО. – Інв. № 228.
5. *Графіка в бункерах УПА*. Альбом дереворитів, виконаних в Україні в роках 1947-1950 мистця українського підпілля Н. Хасевича – «Бей-Зота» та його учнів [Текст, ілюстрації] / [вступ. сл. : П. Мегик, Л. Шанковський, В. Прокоп]. – Філадельфія : Пролог, 1952. – 212 с.
6. *Гуцуляк М.* Про близьке здалека. Рівненська українська гімназія 1923–1939 рр.: З додатком колишньої учениці Г. Книш-Боа / М. Гуцуляк. – Ванкувер, 1994. – 300 с.
7. *Загублений талант. С. Кушніренко : біограф. нарис, твори, документи* / упоряд., передне слово, біограф. нарис, прим. Н. Миронець. – Дрогобич : Коло, 2013. – 258 с. : іл.
8. *Іщук О.* Життя і творчість Ніла Хасевича / О. Іщук, І. Марчук. Вступ. ст. Д. Даревич. – Торонто – Л. : Літопис УПА, 2011. – 430 с. : іл.
9. *Лагутенко О.* Graphien графіки. Нариси з історії української графіки ХХ століття / О. Лагутенко. – К. : Грані – Т, 2007. – 168 с.
10. *Лешнер Т.* Книжковий знак Ніла Хасевича // Exlibris Ніла Хасевича. – Луцьк : Волин. краєзнавч. музей, 1992. – 32 с.
11. *Мистецький гурток «Спокій» – 5 літ праці: катальог ювілейної виставки* [Текст, ілюстрації] / [авт.-упоряд. П. Мегик]. – Варшава, 1932. – 64 с.
12. *Мудрак М.* Понад кордонами. Модерна українська книжкова графіка 1914–1945 / М. Мудрак. – К. : Критика, 2008. – 174 с.
13. *Павло Ковжун:* Творча спадщина художника : Матеріали, бібліограф. довідн. / упоряд. : І. Мельник, Р. Яців. – Л. : Львів. нац. акад. мистецтв, 2010. – 253 с., іл.
14. *Полтава П.* Хто такі бандерівці і за що вони борються [Ілюстрація] / П. Полтава. – К.–Л. : Вид. орг. укр. націоналістів, 1950 // РОКМ. Кн. 21770/III д. 12277.
15. *Шлях. Релігійно-громадський часопис для народу* [Ілюстрація]. – Луцьк, 1937 // ДАВО. Інв. № 28. III. 70.

Резюме

Висвітлено творчість волинського графіка Ніла Хасевича у контексті розвитку української книжкової графіки, який з кінця 20-х років ХХ ст. долучився до оформлення друкованих видань.

Ключові слова: книжкова графіка, Україна, перша половина ХХ сторіччя.

Summary

Krailyuk L. Nile of Hasevych and Ukrainian book graphic arts And halves of XX of century

The leading trend of book illustration is spread in the 20-s of the twentieth century illustrations made in woodcut technique.

Woodcut actively implemented in the design of the book followers M. Boychuk, students workshops S. Nalepynskoyi-Boychuk at the Kyiv Art Institute I. Padalka and workshops at the Kharkov Art Institute. B. Skochylias Professor of the Warsaw Academy of Fine Arts, who studied N. Hasevych also worked in this technique of book illustration.

The article highlights the work schedule Volyn Neil Hasevycha in the context of Ukrainian book graphics, which since the late 20s of the twentieth century contributed to the design of publications.

Book design occupies an important place in applied graphic artist. Today 12 known publications, wholly or in part (as «ABC») executed by the artist. It's mostly artistic elaboration title pages of books, published with the assistance of limited funds, a minimum number of illustrations or without it.

Nevertheless, the aesthetics of decoration books is not inferior to similar works of applied graphics Robert Lisowski, M. Butovych, A. Kulchytska, P. Kovzhun. Creativity for Volyn artist, like most of his contemporaries, for a number of historical circumstances was not only self-expression as a conscious nurturing imagery and Ukrainian mentality.

During the interwar 20-th anniversary book is modern graphics has become one of the most influential cultural factors countering assimilation on both sides of the border. It is well understood Soviet punitive machine destroying not only physically printed works of art, but also the most graphic Boichukists S. Nalepynsku-Boychuk, VV Sedliar and others.

The Second World War did not promote book publishing and caused mass emigration schedules of the western territories of Ukraine. Appearance artist books «Volyn to fight» and «Who Are Banderas and what they are fighting» was carried out in difficult underground conditions, but these publications do not yield to the prewar level of artistic works of this artist.

In the book graphics, as well as other areas, the artist combines traditional features borrowed from the arsenal of Ukrainian folk art with modern trends. Compositions architectonic covers and illustrations, a variety of construction, skilfully combined of font and image.

Book NA graphics Hasevycha has a high artistic level and individual handwriting, enriching our understanding of Ukrainian book graphics 20-30s of last century, emphasizes the author.

Key words: book graphics, Western Ukraine, the first half of the twentieth century, artist, national and cultural processes, creativity, Neil Hasevych, book publications, decorating, context, historical period, the Second World War.

Аннотация

Крайлюк Л.В. Нил Хасевич и украинская книжная графика первой пол. XX ст.

Анализируется творчество волынского графика Нила Хасевича в контексте развития украинской книжной графики, который с конца 20-х годов XX ст. принимал участие в оформлении печатных изданий.

Ключевые слова: книжная графика, Украина, первая половина XX ст.

Надійшла до редакції 5.10.2014 р.

УДК 7.071.1

О. Мойсюк

ФАКТОРИ ПОЛІСЬКОГО ОРНАМЕНТУ У ТВОРАХ МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО

У поліському народному ткацтві матеріалізувалися базисні категорії етнічної культури і втілилися нові художні форми, про що свідчать процеси її трансформації. Ткацькі узори і назви орнаментів, вишитих і тканих речей є системною складовою багатого і своєрідного фольклору полішуків, яким захоплювалися і практично користувалися Леся Українка, П. Литвинова, П. Тичина, М. Приймаченко.

Новизна й актуальність даної розвідки полягає в тому, що до сьогодні ніхто з дослідників творчості М. Приймаченко не ставив собі за мету здійснити компаративний аналіз орнаментальних компонентів її картин із народним ткацтвом Житомирського Полісся, адже картини саме цієї геніальної художниці глибше й органічніше, ніж творчість плеяди видатних художників «наївного» кшталту – Г. Собачко, Т. Пати, К. Білокур, пов'язані не тільки з вербальною, «наративною» структурою фольклору, але й з орнаментальною системою традиційного текстилю Полісся [7].